

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) www.economy.nauka.com.ua | № 11, 2019 | 28.11.2019 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.11.82](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.11.82)

УДК 338.12:330.1

*О. Б. Пелех,
к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту,
Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне*

АНАЛІЗ СТРУКТУРНИХ ЗМІН В ЕКОНОМІЦІ: ПРОПОЗИЦІЯ І ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ У ЗВЕДЕНИХ НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКАХ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

*О. В. Pelekh
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the of
Management Department, Rivne State Humanitarian University*

ANALYSIS OF STRUCTURAL CHANGES IN THE ECONOMY: PROPOSAL AND USE OF RESOURCES IN CONSOLIDATED ACCOUNTS OF UKRAINE AND POLAND

У роботі, використовуючи методику дворівневого кількісного аналізу структурних змін, проаналізовано структурну динаміку консолідованого рахунку товарів і послуг у системі національних рахунків (СНР) України і Польщі. Дослідження базувалося на перевірці двох гіпотез: 1) відмінності між структурами ресурсів і використання рахунку товарів і послуг обох країн є істотними; 2) ця відмінність поступово нівелюється під дією глобалізаційних процесів у світовій економіці.

Результати аналізу частково підтвердили гіпотези: відмінності у структурах формування та використання ресурсів рахунку товарів і послуг України та Польщі є, проте їх навряд чи можна назвати істотними. Причина структурної схожості тісно пов'язана з глобальними детермінантами функціонування національної економіки, її спрямованістю на світогосподарську консолідацію, що спричиняє спільну логіку структуризації національних економік. Однак проведений аналіз засвідчив, що навіть у найближчому майбутньому неналежна увага ставлення до структурних змін з боку України може призвести до істотних структурних дисбалансів.

The methodology of two-level quantitative analysis of structural changes has been used in the research, the structural dynamics of the consolidated account of goods and services in the system of national accounts of Ukraine and Poland has been analyzed. The research was based on a test of two hypotheses: 1) the differences between the resource structures and the use of the goods and services account of both countries are significant; 2) this difference is gradually being smoothed out by the globalization processes in the world economy.

An analysis of the structure of the formation of account resources shows that in the case of Ukraine, after chaotic and unplanned changes in 2016, the structure of resources in Ukraine returned to proportions of the year 2000. In Poland, the structure of resources has changed systematically and purposefully. However, as about the year 2016, the resource structures of the goods and services account of Ukraine and Poland are practically the same. In terms of resource use, structural changes in both countries are more pronounced. However, in this case,

the changes in Ukraine are also chaotic, while in Poland we have the signs of a thoughtful and balanced policy of change. This is confirmed by the analysis of the process of structural changes in general (intensity, speed and monotony), and the analysis of structure changes (in size and shape).

The hypotheses of the research are partly confirmed: there are differences in the structures of formation and use of resources of the account of goods and services of Ukraine and Poland, but as of today they can hardly be called significant. The cause of structural similarity is closely related to the global determinants of the functioning of the national economy, its focus on global economic consolidation, which leads to a common logic of structuring national economies. However, our analysis shows that even in the near future, inadequate attention to structural change by Ukraine can lead to significant structural imbalances, and Ukraine may find itself outside the world's mainstream of economic development.

System of national accounts, consolidated account of goods and services, structural changes, intensity of changes, speed of changes, monotony of changes, changes in the size of structure, changes in the shape of structure.

Ключові слова: *система національних рахунків, консолідований рахунок товарів і послуг, структурні зміни, інтенсивність змін, швидкість змін, монотонність змін, зміни розміру структури, зміни форми структури.*

Key words: *System of national accounts, consolidated account of goods and services, structural changes, intensity of changes, speed of changes, monotony of changes, changes in the size of structure, changes in the shape of structure.*

Постановка проблеми. Від часу здобуття незалежності економічний розвиток України тісно пов'язаний із істотними структурними змінами та зрушеннями, але вони не вирізняються достатньою цілеспрямованістю й ефективністю, не супроводжуються високими темпами економічного зростання та підвищенням добробуту населення. Значною мірою це пов'язано з незавершеністю інституційних і структурних реформ, прорахунками в економічній, соціальній і структурній політиці держави. Нинішня економічна динаміка в Україні визначається переважно зовнішніми детермінантами.

Сьогодні на першому плані стоять ті самі завдання, які постали перед країною в часи здобуття незалежності: економічне зростання, структурні трансформації, інституційної реформи. У таких умовах проблематика досліджень структурних змін і зрушень залишається актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика структурних змін в економіці була об'єктом уваги багатьох іноземних науковців: Е.Домара, В.Льюїса, Дж.Б.Кларка, В.Парето, Р.Солоу, Дж.Стігліца, Р.Стоуна, А.Тоффлера, Р.Харрода та вітчизняних дослідників: О.Алімова, І.Бобух, В.Геєца, О. Коломийцевої, І.Крючковської, Т.Романової, В.Сіденка, А. Філіпенка, Л. Шинкарук, Т.Шинкоренко. Проте у вітчизняній теорії та практиці проблеми структурних змін в національній економіці, з огляду на їхню складність, динамічність і розмаїття впливу на економічний розвиток, досліджені недостатньо, що послужило підставою для вибору предмету наших досліджень.

Предмет, мета і гіпотеза дослідження. У попередній публікації ([3]) нами представлено методологію і методику дворівневого кількісного аналізу структурних змін. Нинішнє дослідження є прикладом використання цієї методики.

Предметом вивчення є структурні зміни консолідованого рахунку товарів і послуг у системі національних рахунків України і, для порівняння, Польщі.

Метою статті є порівняльний аналіз структурної динаміки ресурсів і використання консолідованого рахунку товарів і послуг України та Польщі.

Своє дослідження ми базували на перевірці двох гіпотез: 1) відмінності між структурами ресурсів і використання рахунку товарів і послуг обох країн є істотними; 2) ця відмінність поступово нівелюється під дією глобалізаційних процесів у світовій економіці.

Джерелом аналізованих даних послужила офіційна інформація Державної служби статистики України та Головного статистичного офісу Польщі за період 2000-2016 рр.

Основні результати дослідження. Для аналізу розвитку економіки ми скористалися показниками такого інструмента макроекономічного аналізу, як система національних рахунків, а конкретно – даними консолідованого рахунку товарів і послуг (X). Цей рахунок відображає вартісну оцінку матеріальних благ для цілей проміжного і кінцевого споживання та складається загалом по економіці, за галузями та секторами економіки. Балансова таблиця цього рахунку представлена в табл. 1.

Таблиця 1.
Рахунок товарів і послуг (X) в системі національних рахунків

Використання	Ресурси
Проміжне споживання	Випуск
Кінцеве споживання	Імпорт товарів і послуг
Валове нагромадження	Податки на продукти
– валове нагромадження основного капіталу	Субсидії на продукти (-)
– зміна запасів матеріальних оборотних засобів	
– прибуття за виключенням цінностей	
Експорт товарів та послуг	
Усього використання	Усього ресурси

Джерело: [4, с.29].

На рис. 1 представлено загальні тренди розвитку складових активу і пасиву рахунку товарів і послуг України та Польщі за період 2000-2016 рр.

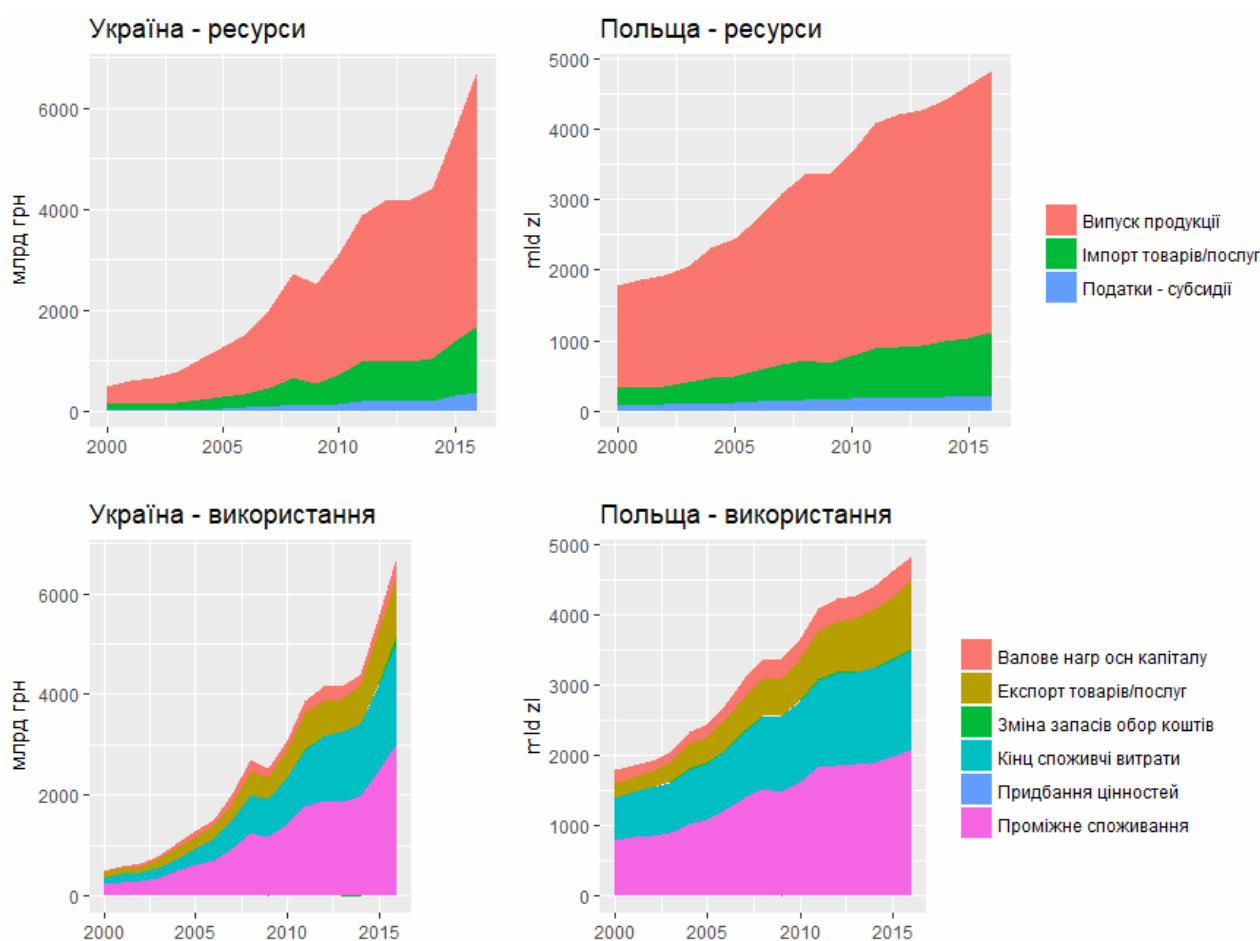

Рис. 1. Динаміка складників рахунку товарів і послуг України та Польщі за 2000-2016 рр.

Джерело: власні розрахунки за даними СНР України ([1],[2]) і Польщі ([5])

Зростання в Україні всіх складників активу рахунку – «ресурсів» – стартувало з дуже низького рівня (якщо порівнювати з Польщею, а також брати до уваги співвідношення курсу гривні до злотого). В останні роки спостерігається стрімке зростання двох його складників – «випуск продукції» і «податки без субсидій». Крім того, мало місце зменшення значень усіх складників у періоди 2008-2009 рр. і 2013-2014 рр. У Польщі також спостерігаємо зростання, однак воно має практично лінійний характер протягом усього досліджуваного періоду, і, на відміну від України, навіть не було значних спадів у період кризи. Також можна зауважити, що найбільша частка в структурі формування ресурсів в обох країнах припадає на «випуск продукції», далі слідує «імпорт товарів / послуг» і «податки без субсидій».

Подібна ситуація спостерігається і у випадку складників пасиву рахунку – «використання»: стрімке зростання останніми роками в Україні та лінійне і планомірне зростання в Польщі. Співвідношення між елементами структури в обох країнах однакове: найбільша частка припадає на «проміжне споживання», далі

ідуть «кінцеві споживчі витрати» й «експорт товарів / послуг», завершують список «валове нагромадження основного капіталу», «зміна запасів оборотних коштів» і «придбання цінностей». Зазначимо, що подібне співвідношення щодо використання товарів і послуг є характерним практично для всіх європейських країн. Крім того, можна побачити, що в Польщі постійно вищим є рівень кінцевих споживчих витрат, а також експорту товарів і послуг. Також в Польщі валове нагромадження основного капіталу є стабільно зростаючим, тоді як в Україні витрати на капіталізація мізерні, а від початку війни і до сьогодні практично відсутні, тобто в економічний розвиток вкладається незначна частина ресурсів країни.

Для аналізу структурних змін у рамках рахунку товарів і послуг ми сформуваємо дві структурні матриці: зміни ресурсів і зміни використання ресурсів. Проаналізуємо їх по чергово.

Структурні зміни формування ресурсів. Структурні співвідношення між складниками ресурсів і показники структурних змін для України та Польщі подані в табл. 2.

Таблиця 2.

Динаміка структурних змін ресурсів рахунку товарів і послуг України та Польщі, 2000-2016 рр.

Рік	Структурні співвідношення (складники), %			Показники динаміки структурних змін		
	випуск продукції	імпорт товарів / послуг	податки (без субсидій)	інтенсивність змін	швидкість змін	сталість / монотонність змін
<u>Україна</u>						
2000	75,2	19,6	5,2	–	–	–
2001	77,5	18,5	4,0	1,541	0,023	1,000
2002	78,4	17,8	3,8	0,640	0,009	1,000
2003	77,6	19,0	3,4	0,959	0,011	0,549
2004	78,2	18,7	3,1	0,436	0,007	0,611
2005	78,3	17,6	4,1	1,071	0,011	0,506
2006	77,7	17,7	4,6	0,382	0,006	0,378
2007	77,7	18,1	4,2	0,370	0,004	0,351
2008	76,3	19,2	4,5	1,028	0,014	0,130
2009	77,9	17,5	4,6	1,452	0,017	0,266
2010	77,1	18,8	4,1	1,079	0,013	0,169
2011	74,9	20,4	4,7	1,641	0,022	0,057
2012	75,9	19,4	4,7	0,891	0,010	0,046
2013	76,8	18,7	4,5	0,674	0,009	0,103
2014	76,5	18,9	4,6	0,192	0,003	0,083
2015	75,2	19,4	5,4	0,867	0,013	0,011
2016	75,1	19,5	5,4	0,083	0,001	0,011
Середні	–	–	–	0,832	0,011	–
<u>Польща</u>						
2000	81,4	14,0	4,6	–	–	–
2001	82,6	12,9	4,5	0,864	0,011	1,000
2002	81,6	13,5	4,9	0,586	0,010	0,220
2003	80,4	14,8	4,8	1,021	0,013	0,307
2004	79,7	15,8	4,5	0,845	0,010	0,422
2005	80,0	15,2	4,8	0,513	0,006	0,290
2006	78,9	16,4	4,7	0,923	0,011	0,408
2007	78,7	16,6	4,7	0,185	0,002	0,431
2008	78,6	16,6	4,8	0,061	0,001	0,433
2009	79,8	15,7	4,5	0,832	0,012	0,230
2010	78,7	16,6	4,7	0,760	0,011	0,307
2011	78,3	17,1	4,6	0,428	0,005	0,339
2012	78,3	17,3	4,4	0,222	0,002	0,354

2013	78,4	17,2	4,4	0,101	0,001	0,338
2014	77,6	18,0	4,4	0,638	0,008	0,383
2015	77,5	18,1	4,4	0,094	0,001	0,390
2016	77,0	18,6	4,4	0,438	0,006	0,414
Середні	–	–	–	0,532	0,007	–

Джерело: Власні розрахунки на підставі даних Держкомстату України ([1],[2]) і Головного статистичного офісу Польщі ([5])

Розпочнемо аналіз з України. Як бачимо, співвідношення між елементами структури залишалося більш-менш стабільним протягом усього досліджуваного періоду, а щорічні зміни відбувалися в межах максимум 3%, що є цілком закономірним для змін протягом одного року й загалом еволюційного характеру змін на рівні національної економіки. Однак динаміка кожного складника була своя. Частка випуску продукції у структурі ресурсів коливалася в межах 1% до початку економічної кризи – 2008 р., з 2009 р. вона починає поступово спадати і в 2016 р. повернулася до рівня дещо нижчого 2000 р. Дзеркальною є динаміка частки імпорту товарів і послуг, але і тут в кінцевому підсумку у 2016 р. ми знову повертаємося до рівня 2000 р. Що стосується третього складника – «податки (за мінусом субсидій)», частка якого є незначною і складає лише одну двадцяту ресурсів країни, то після чотирирічного спаду з 2004 р. почалося його поступове (з окремими перервами) зростання. На відміну від решти складників, частка податків у 2016 р. перевищила рівень 2000 р.

Ці попередні висновки цілком підтверджують і розраховані інтегральні показники динаміки структурних змін ресурсів – інтенсивність, швидкість і монотонність структурних змін, які представлені в табл.2 і візуалізовані на рис.2. Аналіз засвідчує: 1)інтенсивність змін ресурсів загалом не перевищувала 2°; найбільші структурні зміни мали місце на переході років 2000-2001, 2008-2009 та 2010-2011, а найменші – 2015-2016 рр. і 2013-2014 рр.; 2)швидкість змін корелює з відповідними значеннями інтенсивності, її локальні мінімуми і максимуми збігаються в часі з такими ж екстремумами інтенсивності; 3)щодо монотонності змін, то значення цього показника поступово зменшувалося від 1 і у кінцевому підсумку практично звелось до 0, що свідчить про загальну хаотичність змін, виняткову нестабільність, а відтак відсутність будь-якої цілеспрямованості у змінах, що відбувалися.

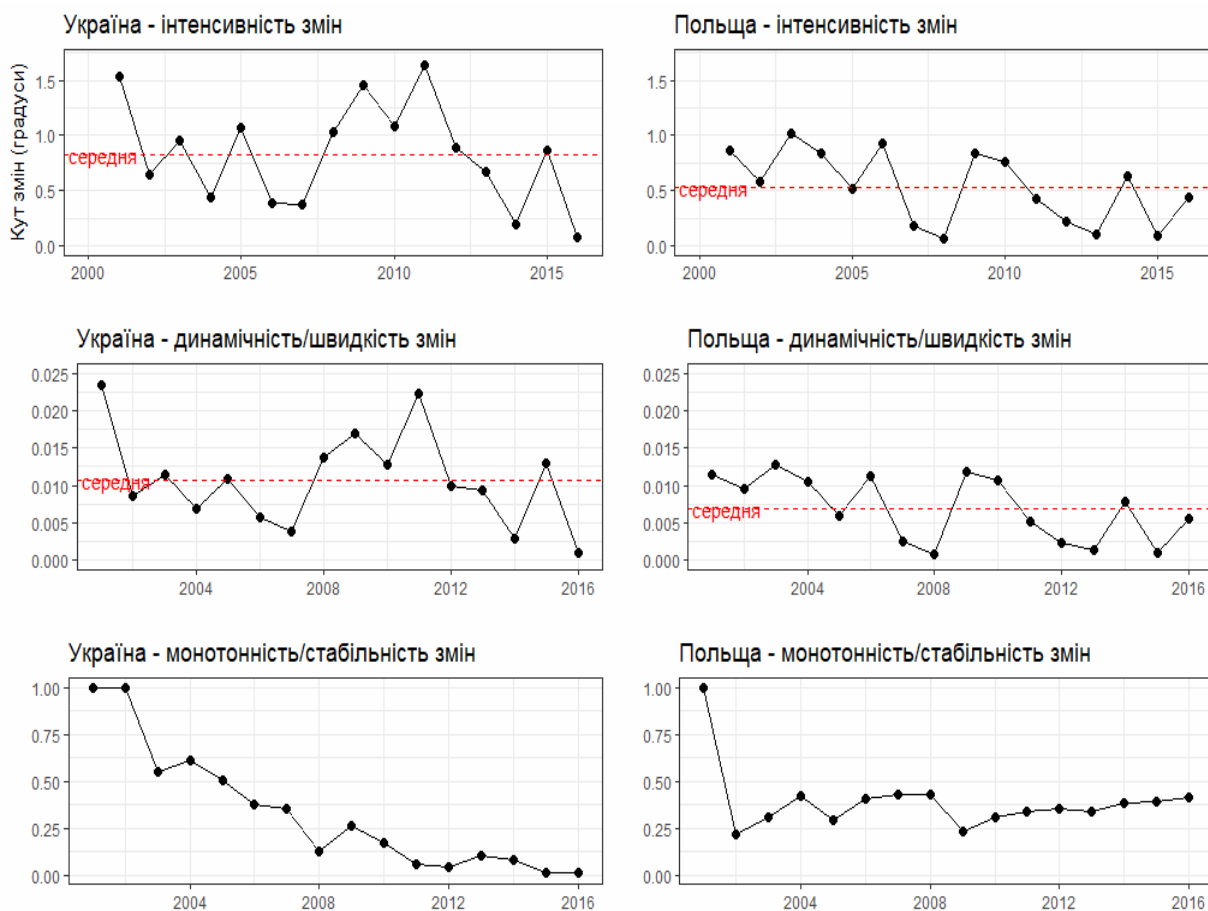

Рис. 2. Динаміка показників структурних змін ресурсів рахунку товарів і послуг України та Польщі, 2000-2016 рр.
Джерело: Власні розрахунки

Для порівняння проаналізуємо таку ж структурну матрицю Польщі. Частка випуску продукції у структурі ресурсу після 2001 р. поступово і плавно спадає від 82,6 до 77,0%. Виняток складає хіба 2009 р., коли через економічну кризу в Польщі частка випуску продукції зменшилася. Ідеально дзеркальною випуску продукції є картина, яка стосується частки імпорту товарів і послуг, яка зросла від 12,9% у 2001 р. до 18,6% у 2016 р. Частка податків після невеликих коливань (у межах 0,5%) досягла найнижчого рівні – 4,4%, і від 2012 р. не змінювалася.

На рис.2 бачимо, що інтенсивність структурних змін у Польщі була вдвічі нижчою за інтенсивність змін в Україні, швидкість змін – також. Показник монотонності змін зупинився на рівні значно вищому за відповідний показник в Україні, а від часу завершення кризи навіть демонструє тенденцію до зростання у межах 0,3-0,4. Це свідчить про набуття змінами ознак плановірності і цільового характеру.

Загалом, можна зробити два висновки. По-перше, після хаотичних і незапланованих змін, які мали місце впродовж усього досліджуваного періоду, на його кінець у 2016 р. макроекономічна структура ресурсів Україні знову повернулася до пропорцій 2000 р. з незначним зростанням частки податків. За цей же період в Польщі структура ресурсів, попри, здавалося б, незначні щорічні зміни, змінювалася плановірно і цілеспрямовано: частка виробництва зменшилася, імпорту – зросла, а податків – незначно знизилася. По-друге, станом на 2016 р. структури ресурсів консолідованого рахунку товарів і послуг України та Польщі з точки зору співвідношення між складниками практично збігаються.

Перейдемо тепер до *аналізу змін структури*. Розраховані показники зміни розмірів і форми структури ресурсів України та Польщі за 2000-2016 рр. представлені в табл. 3.

Таблиця 3.

Зміни розмірів і форми структури ресурсів рахунку товарів і послуг України та Польщі, 2000-2016 рр.

Рік	Зміни розміру			Зміна форми		
	випуск продукції	імпорт товарів / послуг	податки (без субсидій)	випуск продукції	імпорт товарів / послуг	податки (без субсидій)
<u>Україна</u>						
2000	–	–	–	–	–	–
2001	0,86	0,12	-0,02	0,50	-0,24	-0,26
2002	0,89	0,09	0,02	0,50	-0,41	-0,09
2003	0,74	0,24	0,02	-0,35	0,50	-0,15
2004	0,80	0,18	0,02	0,50	-0,22	-0,28
2005	0,78	0,13	0,09	0,01	-0,50	0,49
2006	0,75	0,18	0,07	-0,50	0,11	0,39
2007	0,78	0,19	0,03	-0,06	0,50	-0,44
2008	0,72	0,22	0,05	-0,50	0,39	0,11
2009	-0,57	-0,40	-0,03	0,47	-0,50	0,03
2010	0,74	0,24	0,02	-0,30	0,50	-0,20
2011	0,66	0,27	0,07	-0,50	0,37	0,13
2012	0,89	0,06	0,05	0,49	-0,50	0,01
2013	0,50	-0,36	-0,14	0,50	-0,36	-0,14
2014	0,71	0,21	0,08	-0,50	0,21	0,29
2015	0,70	0,22	0,08	-0,50	0,23	0,27
2016	0,75	0,20	0,05	-0,50	0,47	0,03
<u>Польща</u>						
2000	–	–	–	–	–	–
2001	0,86	-0,11	0,02	0,50	-0,47	-0,03
2002	0,54	0,32	0,15	-0,50	0,33	0,17
2003	0,63	0,33	0,04	-0,48	0,50	-0,02
2004	0,75	0,24	0,01	-0,31	0,50	-0,19
2005	0,85	0,03	0,12	0,19	-0,50	0,31
2006	0,70	0,26	0,04	-0,47	0,50	-0,03

2007	0,77	0,18	0,05	-0,50	0,43	0,07
2008	0,78	0,18	0,04	-0,33	0,50	-0,17
2009	0,51	-0,37	-0,11	0,50	-0,38	-0,12
2010	0,67	0,26	0,07	-0,50	0,39	0,11
2011	0,74	0,22	0,04	-0,43	0,50	-0,07
2012	0,75	0,23	-0,02	-0,06	0,50	-0,44
2013	0,91	0,08	0,00	0,50	-0,35	-0,15
2014	0,55	0,39	0,06	-0,50	0,47	0,03
2015	0,75	0,20	0,04	-0,43	0,50	-0,07
2016	0,65	0,29	0,06	-0,50	0,44	0,06

Джерело: Власні розрахунки на підставі даних Держкомстату України ([1],[2]) і Головного статистичного офісу Польщі ([5])

Розглянемо *показники розміру* структури ресурсів України. Значення показників для всіх складників протягом досліджуваного періоду зростали: випуску продукції в діапазоні від 0,7 до 0,89, імпорту товарів і послуг – від 0,06 до 0,27, податків – від 0,02 до 0,08. Виняток склали лише окремі роки: 2001 р. (уперше з часу здобуття незалежності зафіксовано економічне зростання завдяки реформам) – зниження загальної суми податків; 2009 р. (період економічної кризи) – зменшення всіх складників; 2013 р. (події «революції гідності») – зменшення розміру імпорту і податків. Однак віднайти якусь закономірність у цих змінах (стабілізацію, зростання, спадання) навряд чи можливо.

Показники зміни форми структури демонструють, як частка одних складників змінюється за рахунок частки інших. Наприклад, у 2001 р. зростання частки випуску продукції в змінах структури (+0,50) відбулося за рахунок майже однакового зменшення частки імпорту (-0,24) і частки податків (-0,26); у 2016 р. структурні зміни пов'язані зі зростанням частки імпорту (+0,47) і незначного збільшення частки податків (+0,03), натомість частка випуску продукції зменшується (-0,50). Якщо аналізувати значення показників трьох складників за весь досліджуваний період, то знову бачимо цілковитий хаос: у роках 2001, 2002, 2004, 2009, 2012, 2013 маємо зростання частки випуску продукції; роки 2003, 2007, 2010 – зміни за рахунок зростання частки імпорту; роки 2006, 2008, 2011, 2014-2016 – зростає частка імпорту і податків у різних пропорціях; у 2005 р. позитивні зміни відбуваються за рахунок зростання частки податків. Зауважимо, що в останні три роки зміни відбуваються через зростання частки імпорту і податків у різних пропорціях, тоді як частки випуску продукції зменшується.

На рис. 3 у системі координат «частка в структурі – частка в змінах структури» представлено, як еволюціонували протягом досліджуваного періоду складники структури ресурсів України. Бачимо, що частка першого складника структури – випуску продукції – у структурі ресурсів утримувалася на досить високому рівні в докризовий період (2001-2007 рр.), однак після кризи від 2008-2009 рр. точки на графіку почали регулярно зміщуватися вліво, тобто відбувається зниження частки випуску продукції у структурі ресурсів до найнижчого рівня в 2016 р. Що стосується частки випуску продукції в змінах структури, то від'ємне значення спостерігалось лише в 2009 р.

Аналізуючи роль імпорту в структурі, бачимо хаотичні переміщення точок на графіку з року в рік то вліво, то вправо. Однак деякі закономірності все таки проявляються: у першій половині досліджуваного періоду частка імпорту була нижчою, ніж у другій половині; найвищий рівень імпорту спостерігався в 2011 р., а в останні роки 2014-2016 рр. має місце його зростання. Від'ємні значення частки імпорту в змінах структури спостерігалися в 2009 р. і 2013 р.

Стосовно частки податків, то графік свідчить, що, попри незначні хаотичні переміщення, з роками точки на графіку поступово переміщуються вправо, тобто їхня частка у структурі ресурсів зростає, особливо це помітно в 2015-2016 рр. Від'ємна частка податків у змінах структури мала місце в 2001, 2009, 2013 рр.

Однак остання узагальнена схема (знизу справа) демонструє, що незважаючи на певний промисловий спад, співвідношення між складниками ресурсів залишається відносно стабільним.

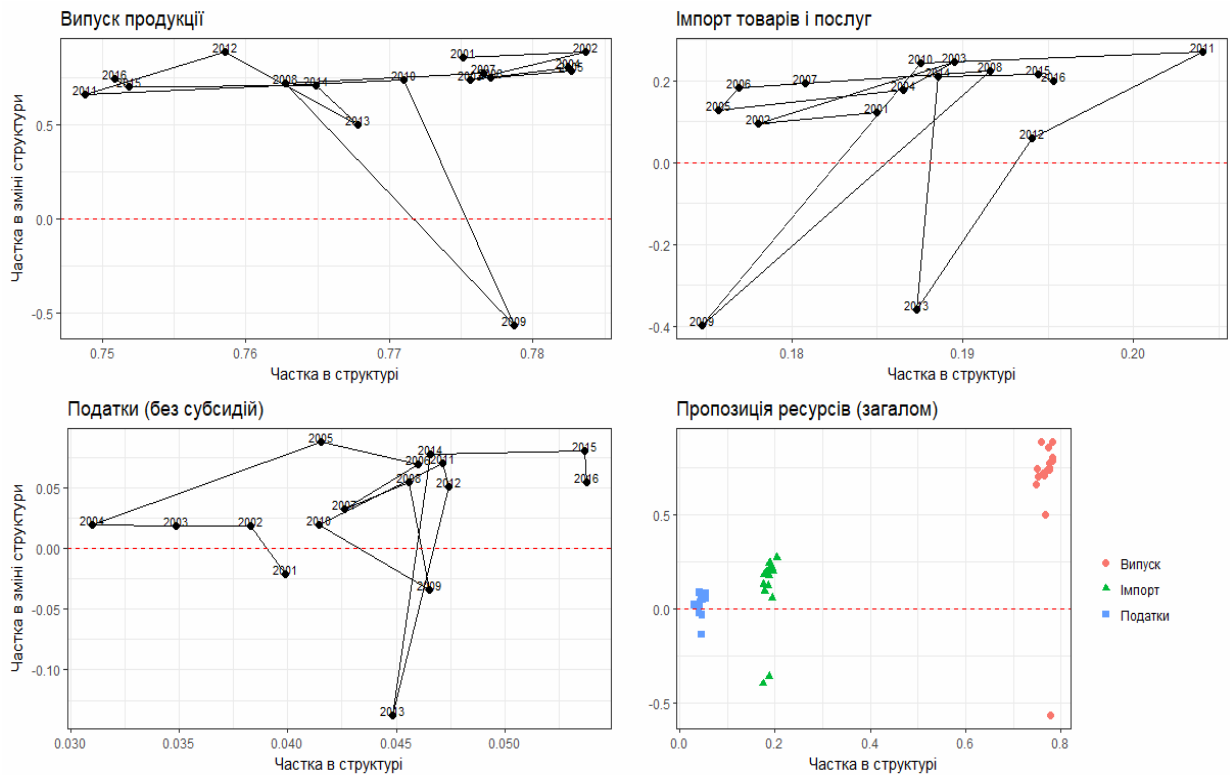

Рис. 3. Частка в структурі і частка в змінах структури елементів складників ресурсів рахунку товарів і послуг України, 2000-2016 рр.

Джерело: Власні розрахунки

Ситуація в Польщі (табл.3) до певної міри подібна до тієї, яку ми спостерігаємо в Україні. Незважаючи на те, що частка випуску продукції зменшується протягом усього періоду, показник розміру випуску продукції є зростаючим (від 0,51 до 0,91). Зміни розміру імпорту товарів також були зростаючими позитивними (від 0,08 до 0,39), за винятком 2001 р. і 2009 р. Показник розміру податків також незначно зростає, за винятком 2009 р. і 2012 р.

Аналізуючи показник зміни форми структури, можна побачити, що зміни відбувалися, в основному, за рахунок зростання частки імпорту товарів і послуг, або поєднання зростання частки імпорту зі зростанням частки податків. Як і в Україні, частка випуску продукції у змінах структури зменшувалася.

Сказане наводить на думку про те, що структурні зміни в процесі формування ресурсів Польщі відбуваються так само, як і в Україні. Однак це судження розвіюється, якщо звернути увагу на еволюцію складників структури (рис.4), яка свідчить, що процес формування ресурсів відбувається інакше, ніж в Україні. Хоча частка випуску продукції в структурі ресурсів Польщі протягом усього періоду поступово зменшується, однак його частка в зміні структури увесь час додатна. Частка імпорту у структурі ресурсів зростає також, а від'ємні значення частки в зміні структури спостерігалися лише двічі – в 2001 р. і 2009 р. Що стосується податків, то попри незначні коливання, частка податків у структурі ресурсів спадає, негативні значення частки в зміні структури мали місце в 2009 р. і 2012 р. Загалом, співвідношення між показниками структури у випадку Польщі залишається практично незмінним.

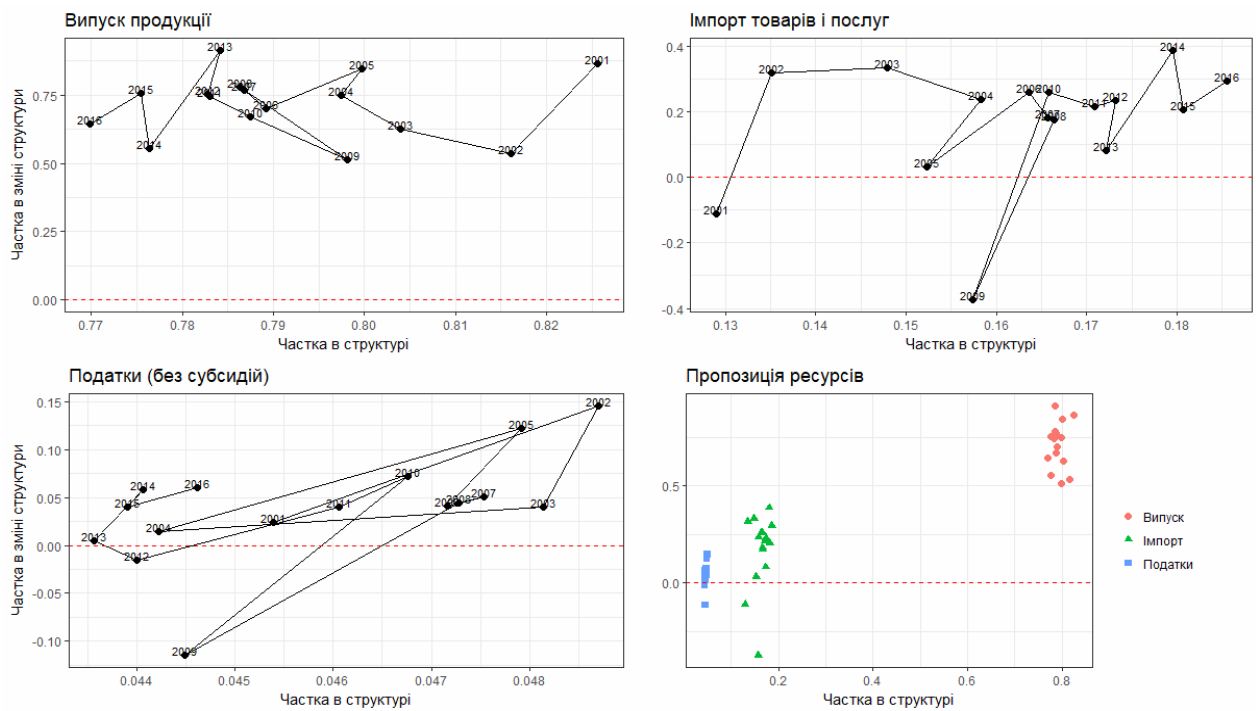

Рис. 4. Частка в структурі і частка в змінах структури елементів складників ресурсів рахунку товарів і послуг Польщі, 2000-2016 рр.

Джерело: Власні розрахунки

Структурні зміни використання ресурсів. Співвідношення між елементами структури використання ресурсів рахунку товарів і послуг Польщі й України, а також показники для аналізу процесу структурних змін представлені в табл. 4.

Співвідношення між елементами структури в обох країнах однакові, як зрештою, у всіх країнах Європи: істотно виділяються три елементи – проміжне споживання, кінцеві споживчі витрати та експорт товарів і послуг; далі слідує валове нагромадження основного капіталу; завершує перелік – зміна запасів оборотних коштів і придбання цінностей. Частка придбання цінностей є мізерною, і тому нами не розглядатиметься.

Розпочнемо *аналіз процесу структурних змін* з України (табл.4). Діапазон змін структури використання ресурсів, на відміну від структури їхнього формування, значно більший. Проміжне споживання протягом досліджуваного періоду змінювалося від 44,7% до 48,1%.

Відносно висока частка проміжного споживання мала місце в 2001 р. і 2006 р., але, починаючи з 2004 р., відбувається її поступове зменшення. Протягом останніх трьох років змін частки проміжного споживання у структурі використання ресурсів не спостерігалось.

Частка кінцевих споживчих витрат змінюється хвилеподібно, однак спостерігається загальний тренд до зростання. Локальні максимуми припадають на роки 2002, 2006, 2009, 2013. Загалом весь досліджуваний період можна поділити на два підперіоди: до 2008 р. – нижчий рівень частки кінцевого споживання, після 2008 р. – більш високий рівень.

Частка експорту товарів і послуг також хвилеподібно коливається із загальним спадним трендом. В останні три роки її маємо незначне зростання.

Найбільша частка валового нагромадження основного капіталу мала місце з 2004 р. по 2008 р. В останні роки відбувається її зменшення.

Щодо зміни запасів оборотних коштів, то їхньою особливістю є те, що частка зміни запасів не лише є досить низькою, але й в окремі роки – 2004 р., 2009 р., 2013-2014 рр. – набуває від’ємних значень. У ці роки відбувається не накопичення, а зниження запасів оборотних коштів. В останні два роки – 2015-2016 рр. – мало місце відносно різке накопичення оборотних коштів.

Розраховані нами *показники структурних змін* використання ресурсів (табл.4 і рис.5) підтверджують думку про глибші зміни у використанні ресурсів у порівнянні зі змінами у формуванні ресурсів. Діапазон *інтенсивності змін* використання ресурсів досягає 5°, середній кут змін становить 2°, що вдвічі вище за аналогічне значення у випадку формування ресурсів. Піки інтенсивності змін припадають на роки 2005, 2009, 2012, 2013. Загалом це – екстремальні для країни роки. Найнижчі зміни маємо в роках 2002, 2003, 2007, 2008 і 2011.

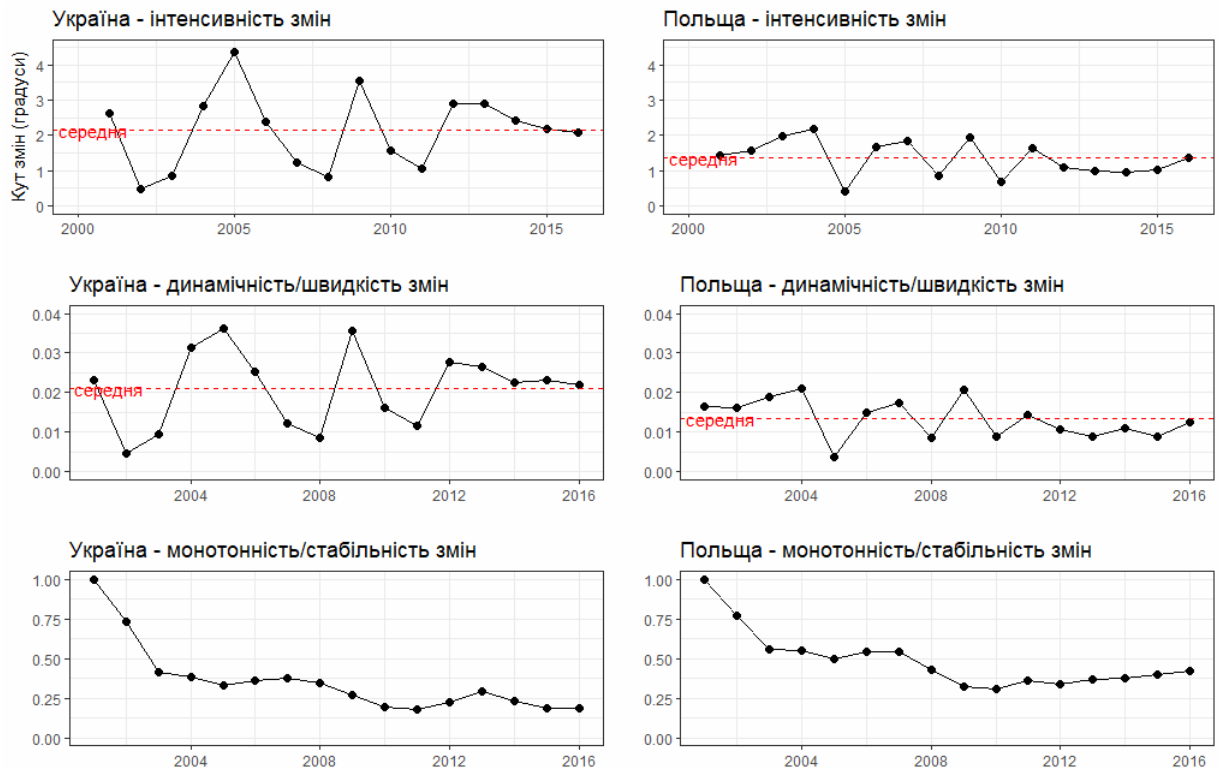

Рис. 5. Динаміка показників структурних змін використання ресурсів рахунку товарів і послуг України та Польщі, 2000-2016 рр.

Джерело: Власні розрахунки

Швидкість змін використання ресурсів тісно корелює з інтенсивністю. Зазначимо, що в останні роки, починаючи від 2014 р., інтенсивність і швидкість змін стабілізувалися, що є позитивним явищем.

Показник монотонності / стабільності змін свідчить про хаотичність структурної динаміки використання ресурсів практично протягом усього досліджуваного періоду. Однак можна помітити, що зміни структури використання рахунку є більш стабільними у порівнянні зі змінами структури формування ресурсів.

Ситуація в Польщі (табл.4) щодо структури використання рахунку відрізняється за двома складниками. У структурі Польщі частка кінцевого споживання цілеспрямовано і стабільно (майже лінійно в останні роки) спадає на відміну від України, де маємо значні коливання і зростаючий тренд. Другий відмінний показник – це частка експорту товарів і послуг. Вона стрімко і водночас плавно та лінійно зросла від 11,3% до 20,1%, тоді як в Україні тренд є спадаючим і зі значними коливаннями. Щодо решти складників тренди їхньої частки у структурі використання ресурсів обох країн загалом подібні.

Показники інтенсивності і швидкості структурних змін у Польщі (табл.4 і рис.5) мають майже вдвічі нижчі діапазони коливання довкола середнього, ніж в Україні. Це, на нашу думку, свідчить про добре продуману і зважену політику змін у Польщі. Щодо екстремальних значень показників змін, то вони реально відповідають екстремальним подіям і явищам: у роки підготовки і вступу до ЄС, а також у час економічної кризи та ліквідації її наслідків. Показник монотонності змін є також вищим, а в останні роки став навіть вдвічі вищим, ніж в Україні. Це також є свідченням плановірності, виваженості і цілеспрямованості структурних змін, які відбуваються в Польщі.

Перейдемо до декомпозиції структурних змін використання ресурсів (табл.5).

В Україні, якщо не брати до уваги запаси оборотних коштів, показники зміни розміру структури додатні, за винятком 2009 р. і 2013-2014 рр., коли спостерігався їхній спад. Причому спад 2009 р. був значно більшим. Протягом усього періоду найбільші варіації показників демонстрували найвагоміші складники структури: проміжне споживання – від 0,30 до 0,52, кінцеві споживчі витрати – від 0,10 до 0,50, експорт товарів і послуг – від 0,03 до 0,38. Однак якусь закономірність зростання чи спадання показників зміни розміру побачити важко: почергово великі позитивні значення змінювалися на малі, а то й негативні, і навпаки.

Подібні хаотичні зміни демонстрували і показники зміни форми. Немає жодного показника (чи групи показників), величина яких зростала / спадала за протилежної зміни решти. Наприклад, на початку досліджуваного періоду в 2001 р. частка експорту товарів і послуг у змінах структури зменшилася за рахунок збільшення частки трьох складників: зміни зростання запасів, кінцевих споживчих витрат і проміжного споживання. Проте вже наступного року частка експорту у змінах структури разом з часткою кінцевих споживчих витрат зросла за рахунок зменшення часток валового нагромадження, зміни запасів

оборотних коштів і проміжного споживання. Подібне спостерігаємо і всередині, і наприкінці досліджуваного періоду.

Іншу ситуацію спостерігаємо в Польщі. Аналізуючи *зміни розміру*, бачимо, що частка двох складників – кінцеві споживчі витрати і експорт – у змінах структури зростала протягом усього періоду, а у випадку третього складника – проміжне споживання – зменшення мало місце лише в кризовий 2009 р. Загалом можна відзначити, що економічна криза 2008-2009 рр. істотно не вплинула на частку змін структури всіх складників, окрім проміжного споживання і зміни запасів оборотних коштів. Крім цього, чітко проявляється ще одна закономірність: частка кінцевих споживчих витрат спадає, тоді як експорту – зростає.

Розглядаючи показники *зміни форми*, бачимо ще одну особливість структурних змін: частка експорту товарів у змінах структури зростає за рахунок зменшення частки проміжного споживання та кінцевих споживчих витрат, особливо це стало помітно в останні роки. Щодо решти складників, то їхня частка почергово (від року до року) то зростала, то спадала. На нашу думку, виявлена закономірність також є логічним результатом цілеспрямованої політики держави.

Вказані вище закономірності (для одних складників), а також їхня відсутність (для інших) гарно проглядаються на рис.6 і 7, які демонструють динаміку кожного складника структури використання товарів і послуг в Україні та Польщі.

У підсумку звернемо увагу на графіки, які демонструють співвідношення між усіма показниками для обох країн (відповідно нижні графіки на рис.6 і 7). І в Польщі, і в Україні проміжне споживання займає найбільшу частку у структурі використання товарів і послуг – майже 50%. При цьому негативні значення спостерігалися за досліджуваний період один раз або двічі. Частка кінцевих споживчих витрат у змінах структури використання ресурсів у Польщі вища, ніж в Україні, тим не менше в обох країнах вона зростаюча. Частка експорту в Польщі постійно зростала, але змінювалася в досить широкому діапазоні, тоді як в Україні спостерігалось зниження частки експорту. Частка валового нагромадження в обох країнах винятково мала.

Таблиця 4.
Динаміка структурних змін використання ресурсів рахунку товарів і послуг України та Польщі, 2000-2016 рр.

Рік	Структурні співвідношення (складники), %						Показники структурних змін		
	валове нагромадж осн капіталу	експорт товарів/ послуг	зміна запасів обор коштів	кінцеві споживчі витрати	придбання цінностей	проміжне споживання	інтен- сивність змін	швидкість змін	МОНО- ТОННІСТЬ ЗМІН
<u>Україна</u>									
2000	6,7	21,4	0,0	25,7	0,00	46,2	–	–	–
2001	6,8	19,1	0,7	26,3	0,00	47,1	2,63	0,02	1,00
2002	6,7	19,3	0,3	26,5	0,00	47,2	0,48	0,00	0,73
2003	7,1	19,8	0,5	25,9	0,00	46,7	0,85	0,01	0,41
2004	7,5	21,2	-0,5	23,7	0,00	48,1	2,82	0,03	0,38
2005	7,6	17,9	0,2	26,6	0,00	47,7	4,35	0,04	0,33
2006	8,8	16,7	0,0	27,9	0,00	46,6	2,40	0,03	0,36
2007	9,8	16,0	0,2	27,7	0,00	46,3	1,24	0,01	0,37
2008	9,2	16,4	0,5	27,9	0,00	46,0	0,84	0,01	0,35
2009	6,7	16,9	-0,5	30,8	0,00	46,1	3,55	0,04	0,27
2010	6,3	17,7	0,1	29,5	0,00	46,4	1,56	0,02	0,20
2011	6,3	18,3	0,7	28,8	0,00	45,9	1,05	0,01	0,18
2012	6,8	16,6	0,1	31,0	0,00	45,5	2,90	0,03	0,22
2013	6,3	15,7	-0,3	33,6	0,00	44,7	2,89	0,03	0,29
2014	5,1	17,6	-0,3	32,6	0,00	45,0	2,43	0,02	0,24
2015	4,8	18,8	0,8	30,7	0,00	44,9	2,20	0,02	0,18
2016	5,5	17,5	2,2	29,8	0,00	45,0	2,09	0,02	0,19
Середні	–	–	–	–	–	–	2,14	0,02	–
<u>Польща</u>									
2000	9,9	11,3	0,5	34,0	0,0	44,3	–	–	–
2001	8,7	11,4	0,0	34,8	0,0	45,1	1,427	0,016	1,000
2002	7,9	12,1	-0,1	35,7	0,0	44,4	1,559	0,016	0,769
2003	7,5	13,7	0,2	34,5	0,0	44,1	1,967	0,019	0,563
2004	7,2	14,9	0,8	32,7	0,0	44,4	2,190	0,021	0,550

2005	7,3	14,9	0,4	32,8	0,0	44,6	0,396	0,004	0,495
2006	7,6	15,7	0,5	31,3	0,0	44,9	1,675	0,015	0,540
2007	8,2	15,5	1,1	29,8	0,0	45,4	1,831	0,017	0,545
2008	8,4	15,1	0,6	30,4	0,0	45,5	0,842	0,008	0,433
2009	8,5	15,8	-0,3	31,8	0,0	44,2	1,937	0,021	0,324
2010	7,8	15,9	0,5	31,7	0,0	44,1	0,700	0,009	0,312
2011	7,7	16,4	0,7	30,3	0,0	44,9	1,652	0,014	0,365
2012	7,6	17,1	0,5	30,6	0,0	44,2	1,088	0,011	0,340
2013	7,3	18,0	0,1	30,7	0,0	43,9	1,006	0,009	0,370
2014	7,7	18,5	0,2	30,4	0,0	43,2	0,967	0,011	0,377
2015	7,8	19,3	0,1	29,7	0,0	43,1	1,037	0,009	0,398
2016	6,9	20,1	0,6	29,4	0,0	43,0	1,361	0,013	0,419
Середні	–	–	–	–	–	–	1,352	0,013	–

Джерело: Власні розрахунки на підставі даних Держкомстату України ([1],[2]) і Головного статистичного офісу Польщі ([5])

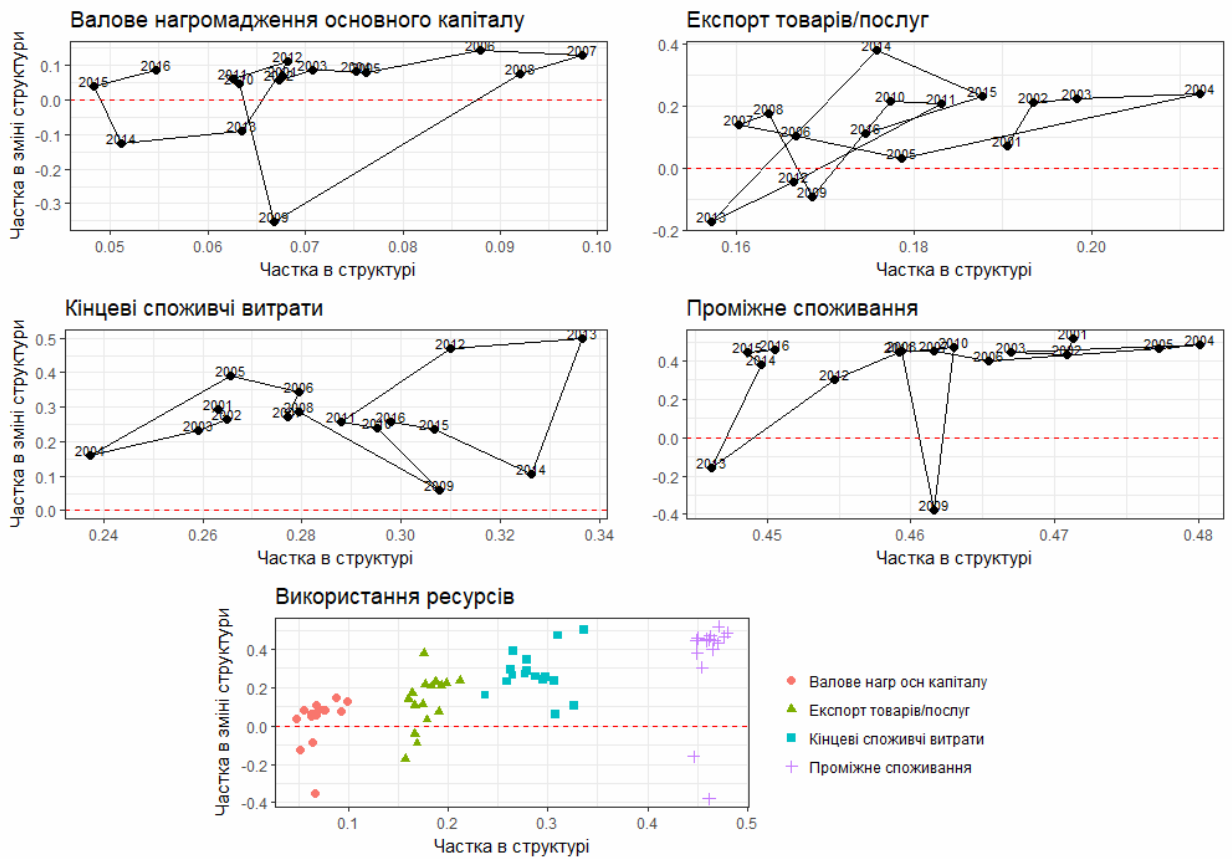

Рис. 6. Частка в структурі і частка в змінах структури елементів складників використання ресурсів рахунку товарів і послуг України, 2000-2016 рр.
Джерело: Власні розрахунки

Таблиця 5.

Зміни розмірів і форми структури використання ресурсів рахунку товарів і послуг України та Польщі, 2000-2016 рр.

Рік	Зміни розміру					Зміна форми				
	валове нагrom. осн. капіталу	експорт товарів/ послуг	зміна запасів обор коштів	кінцеві споживчі витрати	проміжне споживання	валове нагrom. осн. капіталу	експорт товарів/ послуг	зміна запасів обор коштів	кінцеві споживчі витрати	проміжне споживання
<u>Україна</u>										
2000	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
2001	0,07	0,07	0,04	0,29	0,52	0,01	-0,50	0,16	0,13	0,21
2002	0,06	0,21	-0,04	0,26	0,43	-0,04	0,31	-0,41	0,19	-0,05
2003	0,09	0,22	0,01	0,23	0,45	0,18	0,26	0,07	-0,30	-0,20
2004	0,08	0,24	-0,03	0,16	0,49	0,07	0,22	-0,15	-0,35	0,21
2005	0,08	0,03	0,03	0,39	0,46	0,01	-0,46	0,09	0,39	-0,04
2006	0,15	0,10	-0,01	0,34	0,40	0,23	-0,23	-0,03	0,27	-0,23
2007	0,13	0,14	0,01	0,27	0,45	0,42	-0,26	0,08	-0,09	-0,15
2008	0,07	0,17	0,01	0,29	0,45	-0,37	0,20	0,17	0,13	-0,13
2009	-0,35	-0,09	-0,11	0,06	-0,38	-0,36	0,07	-0,14	0,40	0,03
2010	0,05	0,21	0,03	0,24	0,47	-0,11	0,27	0,19	-0,39	0,04
2011	0,06	0,21	0,03	0,26	0,44	-0,03	0,24	0,26	-0,31	-0,16
2012	0,11	-0,04	-0,07	0,47	0,30	0,10	-0,30	-0,12	0,40	-0,08
2013	-0,09	-0,17	-0,07	0,50	-0,16	-0,09	-0,17	-0,07	0,50	-0,16
2014	-0,13	0,38	0,01	0,10	0,38	-0,27	0,41	0,01	-0,23	0,08
2015	0,04	0,23	0,05	0,24	0,45	-0,06	0,26	0,24	-0,42	-0,02
2016	0,09	0,11	0,09	0,26	0,46	0,15	-0,30	0,31	-0,20	0,04
<u>Польща</u>										
2000	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
2001	-0,13	0,08	-0,07	0,33	0,39	-0,37	0,02	-0,13	0,25	0,23
2002	-0,11	0,24	-0,02	0,46	0,16	-0,24	0,21	-0,03	0,28	-0,23
2003	0,02	0,37	0,04	0,17	0,40	-0,11	0,43	0,07	-0,33	-0,07
2004	0,05	0,24	0,05	0,19	0,47	-0,07	0,29	0,14	-0,43	0,07
2005	0,09	0,14	-0,06	0,31	0,40	0,21	0,05	-0,50	0,15	0,09
2006	0,10	0,22	0,02	0,19	0,48	0,10	0,24	0,04	-0,50	0,12

2007	0,12	0,14	0,05	0,18	0,50	0,16	-0,05	0,16	-0,45	0,18
2008	0,10	0,10	-0,04	0,34	0,41	0,15	-0,20	-0,28	0,35	-0,02
2009	0,01	0,15	-0,23	0,35	-0,26	0,00	0,15	-0,23	0,34	-0,27
2010	0,00	0,17	0,09	0,30	0,43	-0,39	0,06	0,44	-0,07	-0,04
2011	0,07	0,21	0,03	0,18	0,50	-0,01	0,19	0,09	-0,49	0,21
2012	0,04	0,33	-0,06	0,36	0,22	-0,05	0,33	-0,13	0,17	-0,33
2013	-0,11	0,44	-0,17	0,16	0,11	-0,18	0,47	-0,22	0,03	-0,10
2014	0,18	0,34	0,05	0,23	0,20	0,17	0,25	0,08	-0,12	-0,38
2015	0,10	0,34	-0,02	0,14	0,39	0,08	0,42	-0,05	-0,38	-0,06
2016	-0,10	0,31	0,08	0,17	0,34	-0,35	0,33	0,17	-0,14	-0,02

Джерело: Власні розрахунки на підставі даних Держкомстату України ([1],[2]) і Головного статистичного офісу Польщі ([5])

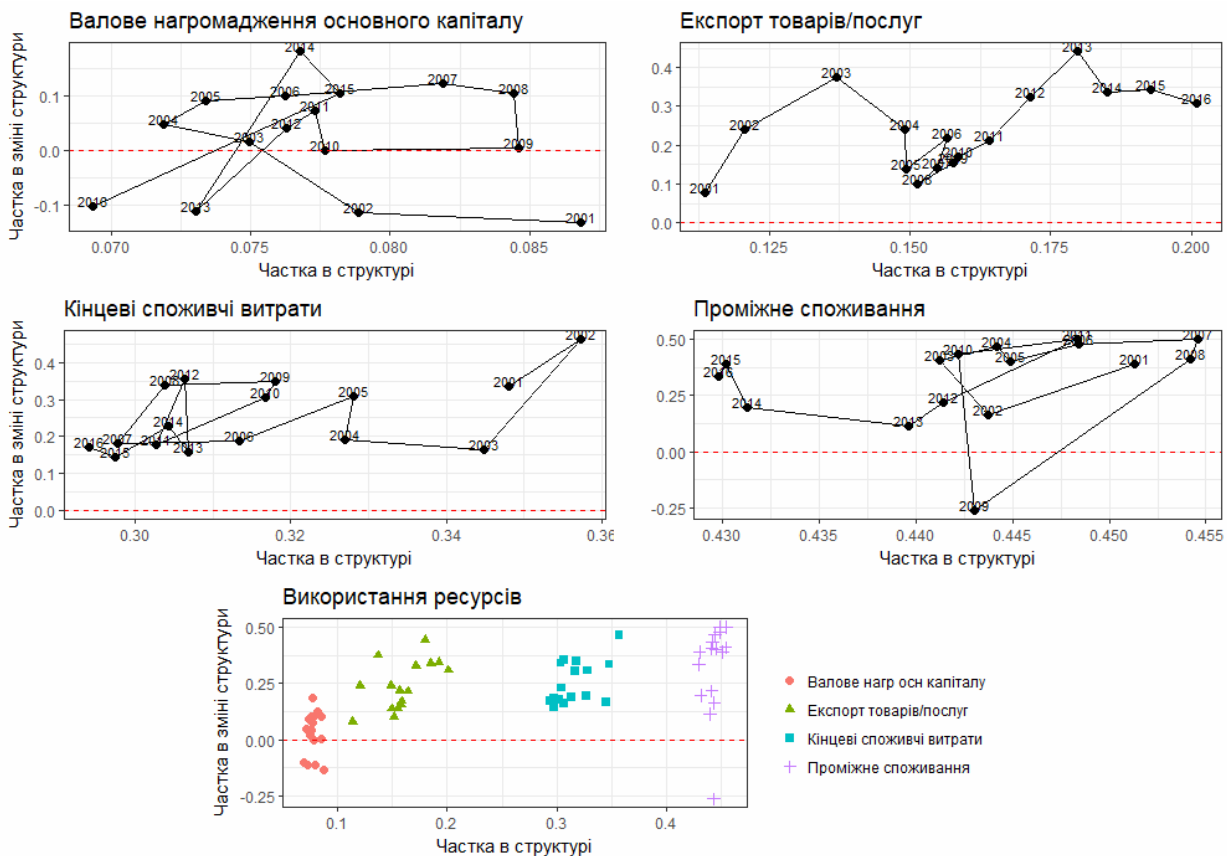

Рис. 7. Частка в структурі і частка в змінах структури елементів складників використання ресурсів рахунку товарів і послуг Польщі, 2000-2016 рр.

Джерело: Власні розрахунки

Висновки. Використовуючи методику дворівневого кількісного аналізу структурних змін, проаналізовано структурну динаміку консолідованого рахунку товарів і послуг у системі національних рахунків України і Польщі.

Аналіз структури формування ресурсів рахунку засвідчує, що у випадку України після хаотичних і незапланованих змін у 2016 р. структура ресурсів Україні повернулася до пропорцій 2000 р.. У Польщі структура ресурсів змінювалася планомірно і цілеспрямовано. Однак, станом на 2016 р. структури ресурсів рахунку товарів і послуг України та Польщі практично збігаються. Що стосується використання ресурсів, то структурні зміни в обох країнах відрізняються більшою мірою. Проте і в цьому випадку в Україні зміни характеризуються хаотичністю, тоді як у Польщі маємо ознаки продуманої та зваженої політики змін. Це підтверджує і аналіз процесу структурних змін, і аналіз зміни структури.

Гіпотези дослідження підтверджуються частково: відмінності у структурах формування та використання ресурсів рахунку товарів і послуг України та Польщі є, проте станом на сьогодні їх навряд чи можна назвати істотними. Загалом, причина структурної схожості тісно пов'язана з глобальними детермінантами функціонування національної економіки, її спрямованістю на світогосподарську консолідацію, що спричиняє спільну логіку структуризації національних економік. Однак проведений нами аналіз свідчить, що навіть у найближчому майбутньому неналежна увага ставлення до структурних змін з боку України може призвести до істотних структурних дисбалансів, і Україна може опинитися за межами світових магістральних тенденцій економічного розвитку та відчутти негативні наслідки глобалізації не лише в економіці.

Література.

1. Зведені національні рахунки. Рахунок товарів і послуг: 2000-2012 / Держкомстат України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/vvp/znr/znr_u_12.htm (дата звернення: 30.12.2018).
2. Зведені національні рахунки. Рахунок товарів і послуг: 2012-2016 / Держкомстат України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/vvp/znr/znr_u.htm (дата звернення: 30.12.2018).
3. Пелех О.Б., Юськів Б.М. Аналіз структурних змін в економіці: методологія та методика дослідження // Економіка та держава. 2019. №3.
4. Радіонова І.Ф., Усик В.І. Макроекономічний аналіз національної економіки. Київ: КНЕУ. 2015. 272 с.
5. Rachunki narodowe. Roczne: 2000-2006 / Polska. Bank Danych Makroekonomicznych. URL: <https://bdm.stat.gov.pl> (дата звернення: 30.12.2018).

References.

1. State Statistics Service of Ukraine (2018), “Consolidated national accounts. Goods and services account: 2000-2012”, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/vvp/znr/znr_u_12.htm (Accessed 30 December 2018).
2. State Statistics Service of Ukraine (2018), “Consolidated national accounts. Goods and services account: 2012-2016”, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/vvp/znr/znr_u.htm (Accessed 30 December 2018).
3. Pelekh, O. B. (2019), Yus'kiv B.M. “Structural economy changes analysis: methods and methodology of study”, *Ekonomika ta derzhava*, vol. 3.
4. Radionova, I.F., Usyk, V.I. (2015), *Makroekonomichnyj analiz natsional'noi ekonomiky* [Macroeconomic analysis of the national economy], KNEU, Kyiv.
5. Polska. Bank Danych Makroekonomicznych (2018), “National accounts. Annual: 2000-2006”, available at: <https://bdm.stat.gov.pl> (Accessed 30 December 2018).

Стаття надійшла до редакції 20.11.2019 р.